100. YILINDA İMAM HATİP LİSELERİ

dem

dem

Değerler Eğitimi Merkezi

© Eserin Her Türlü Basım Hakkı Anlaşmalı Olarak
Ensar Neşriyat'a Aittir.

Dem Yayınları Ensar Neşriyat Tic. A.Ş. Organizasyonudur.

ISBN : 978-605-4036-64-6

Kitabın Adı
100. YILINDA İMAM HATİP LİSELERİ SEMPOZYUMU

Editörler
Recep Kaymakcan, Nuri Tınaz, Z. Şeyma Altın,
Mahmut Zengin, Ahmet Yasin Okudan, Hulusi Yiğit

Yayın Koordinatörü
Hulusi Yiğit

Redaksiyon
Ayşe Nuran Cansız
Derya Dinal
Esma Bakır
Haluk Doğan
Elyesa Koytak
Mine Arslan
İbrahim Dalar

Çeviri & Tashih
Ali Murat Yel
Mehmet Ali Doğan

Kapak & Sayfa Tasarımı
Nuray Yüksel

Çeviri
Ali Murat Yel

Baskı-Cilt
Pasifik Ofset
0212 412 17 00

1. Basım
Eylül 2015

İletişim
Oruç Reis Mah. Giyimkent Sitesi 12.Sok. No:40-42
Esenler / İSTANBUL Tel: (0212) 491 19 03 - 04 Faks: 0(212) 438 42 04
www.ensarnesriyat.com.tr e-mail: ensar@ensarnesriyat.com.tr

"100. YILINDA İMAM HATİP LİSELERİ" ULUSLARARASI SEMPOZYUMU

-BİLDİRİLER-

23-24 KASIM 2013 - İstanbul

Editörler

Recep Kaymakcan, Nuri Tınaz, Z. Şeyma Altın,
Mahmut Zengin, Ahmet Yasin Okudan, Hulusi Yiğit

İÇİNDEKİLER

Önsöz **11**
Açılış Konuşmaları **13**
İsmail Cenk *DİLBEROĞLU*, Ensar Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanı 15
Yard. Doç. Dr. Mustafa Öcal, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 19
Protokol Konuşmaları **21**
M. Tevfik Göksu, Esenler Belediye Başkanı 23
Dr. Kadir Topbaş, İstanbul Büyük Şehir Belediye Başkanı 25
Doç. Dr. Yusuf Tekin, Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı 27
Prof. Dr. Mehmet Görmez, Diyanet İşleri Başkanı 29
Bekir Bozdağ, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı 35
Açılış Sunumu **49**
Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Sempozyum Bilim Kurulu Üyesi 51

I. BÖLÜM
İMAM HATİP OKULLARININ TARİHİ GELİŞİMİ

Dünden Bugüne İmam Hatip Liseleri (1913-2013) **65**
Yard. Doç. Dr. Mustafa Öcal
İmam Hatip Okulları ve Hacı Veyiszâde Ailesi **105**
Prof. Dr. Mustafa Fayda
Doç. Dr. Mustafa S. Küçükaşçı
Din-Bilim İlişkisi Tartışmaları ve İmam-Hatipler **121**
Prof. Dr. Celal Kırca
Türkiye'nin Din Eğitimi Deneyimi **143**
Prof. Dr. Recep Kaymakcan

II. BÖLÜM
MODERN DÜNYADA İSLAM EĞİTİMİ

Merkez ve Çevrede Geleneksel ve Modern İslami Eğitimin Sorunları **151**
Prof .Dr. Tahir Abbas

21. Yüzyılda Avrupalı Müslüman Azınlıkların Müslüman Çoğunluklu Dünyadaki "Resmi İslam" Üzerine Etkisi.....167
Doç. Dr. Jonathan Laurence

Meslekî Eğitim Üzerine İslâmî Bir Bakış..... 179
Dr. Khosrow Bagheri Noaparast

'Küresel Vatandaşlık' Çağında İmam Hatip Okulları İçin Bir Yol Haritası: 21. Yüzyılda Küreselleşme Bağlamında Din Eğitimi için Bazı Tavsiyeler.....199
Dr. Soon-Yong Pak

III. BÖLÜM
BALKANLARDA DİN EĞİTİMİ DENEYİMİ

Makedonya Özelinde Balkan Yüksek Öğrenim Kurumları'ndaki İslam Araştırmalarının Mevcut Durumu 207
Prof. Dr. Mesut İdriz

Batı Trakyada Yaşayan Türk Azınlığın Dini Eğitiminin Hukuki Statüsü.....213
Hüseyin Bostancı

İ.H.L. İsa Bey Medresesi'nin Dünü ve Bugünü.....233
Nasir Recepi

Bulgaristan'da İmam Hatip Liseleri ve Tesirleri 241
Vedat S. Ahmet

IV. BÖLÜM
İMAM HATİP MEZUNLAR: HATIRALAR ve TANIKLIKLAR

1960'lı Yıllar..... 257
Prof. Dr. Turan Koç
1980'li Yıllar..... 263
Erol Erdoğan
1990'lı Yıllar..... 271
Bülent Turan
2000'li Yıllar..... 277
Sultan Işık

V. BÖLÜM
ORTA ASYA, MALAY DÜNYASI ve UZAK DOĞU DİN EĞİTİMİ DENEYİMİ

Endonezya Medreseleri: Tarihçe ve Reformlar 285
Dr. Raihani
Malezya'daki Müslüman Eğitim Reformu: Güncel Kalmak ve Güçlükleri Aşmak.....299
Prof. Dr. Rosnani Hashim

Güney Asya Medreselerinde Ne Öğretiliyor..... 317
Prof. Dr. Safdar Jamal Malik

Kırgızistan'da Din Eğitimi Politikaları ve Medreseler..... 323
Dr. Kubatali Topchubaev

VI. BÖLÜM
İMAM HATİPLİLİK KİMLİĞİ

Medyada "İmam Hatipli" Sosyal Temsilleri: Kollektif Bir Kimlik Söylemindeki Toplumsal İz Düşümler..... 343
Doç. Dr. Mustafa Macit

İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin, "İmam Hatip Lisesi" Kavramına Yönelik Görüşlerinin Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi (Diyarbakır Örneği)..... 359
Yard. Doç. Dr. Mücahit Arpacı
Cemil Yıldırım

İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Benlik ve Kurum Algıları: "Öteki" Olmadan "İmam Hatipli" Olmak Mümkün mü?..... 373
Ar. Gör. Ümmügül Betül Kanburoğlu

Anadolu'dan Viyana'ya İmam-Hatipler: Modernleşme, Diaspora ve Eleştiri.....391
Yard. Doç. Dr. İsmail Çağlar

VII. BÖLÜM
BATI'DA DİN ve İSLAM EĞİTİMİ

Hollanda'da İslami İlkokullar: Tanınma ve Başarıya Doğru Giden Uzun ve Dönemeçli Yol..... 409
Dr. Geert Driessen

İsveç'te Devlet Destekli İslami Okullarda İslami Dini Eğitim: Sekülerleşmenin Bir İşareti mi, Değil mi?..... 421
Doç. Dr. Jenny Berglund

20. Yüzyılda Büyük Britanya'daki İnanç Okulları..... 445
Dr. Stephen J. McKinney

Zaytuna Koleji: Amerika'da İslami Yüksek Öğretimi Kurumsallaştırma 459
Dr. Hatem Bazian

VIII. BÖLÜM
İHL ÖĞRETİM PROGRAMLARI ve DERS KİTAPLARI

İmam-Hatip Lisesi Programında Tefsir Dersi Öğretimiyle İlgili Tespitler ve Teklifler..... 473
Prof. Dr. Mustafa Öztürk

İmam Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretimi (Öğretim Programları Üzerine Bir Değerlendirme) **501**
Nazif Yılmaz

İmam Hatip Liselerinde Fıkıh Eğitimi **545**
Yard. Doç. Dr. İsmail Yalçın

IX. BÖLÜM
İHL ÖĞRENCİ, ÖĞRETMEN ve İDARECİLERİ: SAHA ANALİZLERİ

İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okulu Tercih Süreçleri: Nasıl? ve Neden? **563**
Yard. Doç. Dr. Mehmet Korkmaz

Diyarbakır'da Bulunan İmam Hatip Liselerinde Okumakta Olan Öğrencilerin Hedef Yönelimleri Nelerdir? **601**
Yard. Doç. Dr. Tahsin Kula

İstanbul İli Örneğinde İmam-Hatip Okullarında Okul İklimi **617**
Yard. Doç. Dr. Gülüşan Göcen
Dr. Zeynep Kaya

X. BÖLÜM
İMAM HATİPLERİN TÜRK SİYASİ ve KÜLTÜREL HAYATINDAKİ YERİ *(Yuvarlak Masa Toplantısı)*

Prof. Dr. Yasin Aktay *653*
Etyen Mahcupyan *661*
Prof. Dr. Bekir Berat Özipek *667*

XI.BÖLÜM
BOSNA & HERSEK'TE İSLAM EĞİTİM TARİHİ ve BUGÜNÜ

20. Yüzyıl Bosna-Hersek Medreselerinin Müfredatı ve Rolü **683**
Dr. Nedzad Grabus

Bosna Hersek'te Din Özgürlüğüne Yönelik Hâkim Yaklaşıma Bir Meydan Okuma Olarak Mezhepsel Din Eğitimi (MDE) **693**
Yard. Doç. Dr. Ahmet Alibasic

Bosna-Hersek`te İslami Kurumlar, Din Eğitimi ve Medreseler **707**
Yard. Doç. Dr. Hasan Korkut

XII. BÖLÜM
GELENEK ve MODERN ARASINDA DİN EĞİTİMİ

İmam Hatip Liselerinde Dinsel Geleneklerin Öğretimi: Tespitler ve Teklifler.. ..... **719**
Prof. Dr. Mahmut Aydın

İslam Dünyası Mezhep Savaşına Zorlanırken İmam Hatip Liselerinde İslam Mezhepleri Tarihi Eğitimi..... 733
Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçiş Dönemi Sonrası Kurulan İmam Hatip Liseleri Medreselerin Devamı Sayılabilir mi?..... 747
Doç. Dr. Şevket Topal

ABD'de Devlet Okullarında Din Eğitimi..... 759
Yrd. Doç. Dr. H. Şule Albayrak

Zoraki Meşruiyet: Erken Dönem Cumhuriyet Koşullarında İmam Hatip Okullarına Yer Açmak 777
Hicret K. Toprak

XIII. BÖLÜM
İMAM HATİP OKULLARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI MODELLER

İran Eğitim Sisteminin İslamlaştırılması: Geleneksel Ailelerdeki Genç Kadınların Dikey Sosyal Mobilitesi..... 797
Dr. Masoumeh Velayati

Reforma Karşı Direnişin Kökleri: Pakistan Medreselerinin Tarihsel ve Karşılaştırmalı İncelenmesi 815
Doç. Dr. Christopher Candland

Sünni İslam'da Ulema ve Siyasal Muhalefet: Karşılaştırmalı bir Perspektif....821
Prof. Dr. Meir Hatina

Tevhid-i Tedrisat Kanunu Çerçevesinde Yapılan İmam Hatip Okulları Tartışmaları..... 835
Doç. Dr. Selçuk Uygun

XIV. BÖLÜM
İMAM HATİP OKULLARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI MODELLER

Pakistan'da Geleneksel Eğitim-Öğretim Kurumları: Medreseler..... 853
M. Nur Pakdemirli
Prof. Dr. Halit Ev

Pakistan Medreselerine Model Olarak İmam-Hatip Liseleri: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. 871
Yard. Doç. Dr. İbrahim Aşlamacı

Avrupa Modeli Bir İmam Hatip Lisesi: Belçika İbn-i Sina Enstitüsü ve Kız İmam Hatip Lisesi Örneği **897**
Doç. Dr. Adem Efe
Dr. Abdülhalim İnam

XV. BÖLÜM

Özneleşme Sürecinde Dindar Gençlik - İhlsözlük Örneği **915**
Yard. Doç. Dr. Abdullah Özbolat

Tek Parti Döneminde Devrimsel Ric'atler: Bir Ric'at Örneği Olarak İmam Hatip Seminerleri Girişimi ve İmam Hatip Kurslarının Açılması **939**
Yard. Doç. Dr. A. Çağlar Deniz

İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretim Programları ve Ders Kitaplarına Dair Bir Değerlendirme (Fıkıh Dersi Örneği) ***953***
Yard. Doç. Dr. Ahmet Ekşi

İmam Hatip Orta Okullarında Görev Yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Disiplini Bozan Öğrenci Davranışlarına Karşı Tutumları ***971***
Ar. Gör. Hayri Güzel - Prof. Dr. Mehmet Zeki Aydın

İmam Hatip Liselerinde Yetiştirilmek İstenen İnsan Modeli **991**
Doç. Dr. İsmail Sağlam

Yöneticilerine Göre İmam Hatip Ortaokulları (Sorunlar – Beklentiler – Öneriler) **1003**
Prof. Dr. Ahmet Koç - Ar. Gör. Elif Batman

İmam Hatip Liseleri Fiziksel Mekan Şartları ve Sorunları **1025**
Yard. Doç. Dr. İlknur Yüksel

Kırgızistan'da Dini Durum ve İmam Hatip Lisesi Açılma Süreci **1047**
Prof. Dr. Mevlüt Uyanık

100. Yılında, Yönetici ve Öğrenci Görüşlerine Göre İmam Hatip Liselerinin Değerlendirilmesi (İstanbul Örneği) **1075**
Uzm. Murad Karasoy

İMAM HATİP LİSELERİNDE YETİŞTİRİLMEK İSTENEN İNSAN MODELİ

İsmail Sağlam*

Giriş

Beşeri yönüyle eğitim, insanlık tarihi kadar kadim bir konudur. Eğitim var olduğu müddetçe niceliği ve niteliği hep tartışılmıştır. Bu tartışmalar insan üzerinden iki yönde sürmüştür. Bunlardan birisi insan organizması tanındıkça neyi nasıl öğrendiği konusunda yeni öğrenme kuramları geliştirilmiş ve bu süreç hala olanca hızıyla devam etmektedir. İkincisi ise yine insan üzerinden; hangi toplumda, hangi zamanda, hangi değer yargılarına dayanarak neyi öğrenmesi gerektiği konusudur ki; bu birincisinden çok daha karmaşık bir yapı arz etmektedir. Çünkü burada eğitim felsefeleri, değer yargıları, inançlar, ideolojiler, siyasi yapılanmalar vb. birçok değişken işin içerisine girmektedir. Dolayısıyla eğitim konusunda tartışmanın devam etmesi kaçınılmaz bir durumdur ve iyiyi yakalama niyetiyle yapıldığı müddetçe –ki, bilimsel uğraşı bunu gerektirir- insanlara huzur ve mutluluk getirir. Ancak insanlara zorla istemediği bir elbiseyi giydirme gibi, sevmediği bir yemeği yedirme gibi, arzu etmediği değer yargıları, eğitim vasıtasıyla sunulmaya çalışıldığında gayri tabii bir durum meydana gelmektedir ve bu da ilgili kitle üzerinde hoşnutsuzluğa sebep olmaktadır.

Toplumların eğitim ihtiyaçlarını belirlerken dikkate alınması gereken hususlar vardır. Günümüzde bu hususları iki başlık altında toplamamız mümkündür. Birincisi, ilgili milletin dünya üzerinde her açıdan hür ve bağımsız yaşamasını temin edecek maddi imkân ve kaynaklara sahip olma-

* Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. **e-mail:** isaglam@uludag.edu.tr

sının eğitim zaviyesinden dikkate alınmasıdır. Diğeri ise, tarihi ve sosyal dokusuyla uyum içerisinde sahip olduğu değer yargılarını yaşayabilmesi, sürdürebilmesi ve bu değer yargılarıyla evrensel düzlemde kimlik ve kişiliğini ortaya koyabilmesidir. İnsanın kimlik ve kişiliğini ortaya koyabilmesi ekmek ve suya olan ihtiyacı kadar elzem bir durumdur. İşte insanın bu kimlik ve kişiliğini oluşturan unsurların başında, o insanın dini inanç ve yaşayışları ve bunları yeni yetişen nesillere aktarma arzusu gelmektedir. Nitekim günümüzde söz konusu hususlar temel insan hakları arasında zikredilmektedir[1].

İster eğitimin bir alt başlığı şeklinde *"din eğitimi"* olarak ele alalım isterse sosyolojik bir realite olarak dinin toplum içerisindeki varlığını ve etkileşimini ele alalım, bu konu da tıpkı eğitim gibi insanlık tarihiyle yaşıt durumdadır. Aslında *"eğitim, din, din eğitimi ve insan hayatı"* iç içe girmiş kavramlardır ve birbirlerinden bağımsız değerlendirerek sonuca ulaşmak yanıltıcıdır. Ancak bu ve benzeri kavramların her insanın hayatında farklı yansımaları olacağı, ilgi ve alakalarının farklı derecelerde tezahür edeceği utulmamalıdır.

Şimdi bu değerlendirmeler ışığında Türkiye Cumhuriyeti Devletinde, bir orta öğretim kurumu olan ve din eğitimi veren imam hatip liselerinde yetiştirilmek istenen insan modelini tespit etmeye çalışacağız. Hiç şüphesiz imam hatip liseleri bu devlet bünyesi içerisinden, yine bu devletin hukuk mekanizması doğrultusunda ortaya çıkmış ve mevcudiyetini devam ettirmektedir. Öğle ise bu devlet mekanizmasına göre bu okullarda yetiştirilmek istenen bir insan modeli olmalı, diye düşünebiliriz. İlk olarak da bu maddeyi ele alacağız. İkinci olarak, halkın ve bu müesseselerin vücuda gelmesinde emeği olan imam hatip camiasının bu okullarda yetişmesini beklediği insan modelinin ne olduğunu tespite yöneleceğiz. Son olarak da, genel manada İslam eğitiminden beklentiler çerçevesinde, bir orta öğretim din eğitimi kurumu olarak bu okullardan ne bekleyebileceğimizi belirtmeye çalışacağız.

1 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi *Madde 2/1:* "Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka türden statü gibi herhangi bir ayrım gözetilmeksizin, bu bildirgede belirtilen bütün hak ve özgürlüklere sahiptir". *Madde 26/ 1:* "Herkes, eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel öğrenim aşamalarında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yüksek öğrenim, yeteneğe göre herkese eşit olarak sağlanır". *2:* "Eğitim, insan kişiliğinin tam geliştirilmesine, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu yerleştirmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki etkinliklerini güçlendirmelidir". *3:* "Ana-babalar, çocuklarına verilecek eğitimi seçmede öncelikli hak sahibidir". *Universal Declaration of Human Rights/Declaration Üniverselle des Droits de l'Homme.* Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarihli ve 217 A (III) sayılı kararıyla benimsendi ve ilan edildi. Erişim: 20 Kasım 2013, http://www.ihd.org.tr/index.php/san-haklarylgeleri-mainmenu-96/156-insan-haklari-evrensel-beyannames.html. Konu hakkında çeşitli değerlendirmeler için bkz. Ünsür, A, (2005), *İmam Hatip Liseleri Kuruluşundan Günümüze*, İstanbul, s.133-135.

1. Devletin İmam Hatip Liselerinde Yetişmesini İstediği İnsan Modeli

Burada devlet kavramından kastımız, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar, anayasalarda, kanunlarda, hükümet programlarında, kalkınma planlarında ve Millî eğitim şûralarında bu okullar hakkında beyan edilen iradedir. Bu iradenin imam hatip liselerinde yetiştirmek istediği insan modelini anlamak için resmi kayıtlara geçmiş, yukarıda bahsettiğimiz kanunları, programları, planları ve şûraları incelememiz gerekecektir. Genel manada din eğitimi ve öğretimine cevaz veren ve bu eğitimin nerelerde nasıl yapılacağını hükme bağlayan kısımlarını dışarda bırakacak olursak ve İmam hatiplerde nasıl insan yetiştirilmesi gerektiğine yönelik söylemleri ele aldığımızda özetle karşımıza şunlar çıkmaktadır:

(i) 3 Mart 1924'te TBMM'ce kabul edilen ve 6 Mart 1924'te Resmi Gazete'de 430 sayılı kanun olarak yayınlanıp yürürlüğe giren Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. Maddesinde yer alan " Maarif Vekâleti yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere Dâru'l-Fünûnda bir İlâhiyat Fakültesi tesis *ve imamet ve hitabet gibi hıdamat-ı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için ayrı mektepler küşat edecektir."* hükmünden anlaşıldığına göre; İmam hatip okullarından *"imam hatiplik gibi din hizmetlerini yerine getirecek insan"* yetişmesi istenmektedir (Resmi Ceride, 1340).

(ii) 30 Aralık 1948'de Talim ve Terbiye Kurulu'nun 247 sayılı karar ile açılması istenen ve Şubat 1949'da öğretime başlaması düşünülen (TBMM Tutanak Dergisi, c. xıv, s. 106) 10 aylık imam hatip kurslarına katılan öğrencilerden beklentiler ise; *"... memleket ihtiyacını karşılamak üzere din hizmetlerini görecek elemanların yetiştirilmesi..."* şeklindedir.

(iii) 13 Ekim 1951'de 601 sayılı Müdürler Komisyonu kararına göre açılan ve Özel Okullar Müdürlüğüne bağlı olarak faaliyet gösterecek "İmam Hatip Okulu"ndan yetiştirmesi istenen insan modelini dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri; *"İmam Hatip Okullarının açılması zaruretine kaniiz. Çünkü, Türk Milletine hitap edecek olgun, kültürlü hatip ve imamların yetişmesini arzu ediyoruz"* (Cumhuriyet Gazetesi, 1951) şeklinde dile getirmiştir.

(iv) 1972'de yürürlüğe konulan İmam Hatip Okulları İdare Yönetmeliği'nin başlangıç kısmında bu okulların amaçlarıyla ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır[1] "... İmam Hatip Okullarının amaçları, 22/6/1965 tarih ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunun 22. Maddesi hükümlerine göre; *özellikle imamlık ve hatiplik, Kur'an Kur-*

su Öğreticiliği, gerektiğinde müftülük, vaizlik ve benzeri görevleri yapmak üzere öğrenim görmüş din görevlilerini yetiştirmektir." (MEB Tebliğler Dergisi, 1972; Öcal, 2001, s.189). Daha önce belirtilen imam ve hatiplik beklentisine burada Kur'an Kursu Öğreticiliği ve gerektiğinde müftülük, vaizlik ve benzeri hizmet beklentisi ilave edilmektedir.

(v) 1973'te çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 32. Maddesinde; *"İmam Hatip Liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an Kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde hem mesleğe, hem yüksek öğrenime/yüksek öğretime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır"* (Resmi Gazete, 1983) ibaresi yer almaktadır. İmam Hatip liselerinden bu kanunla beraber din hizmetleriyle beraber yüksek öğretime geçecek ve böylece üniversite öğrenimi görecek insan yetiştirmesi de beklenmeye başlamıştır.

(vi) İmam Hatip Liselerinin özel amaçları içerisinde şimdiye kadar saydığımız amaçlar dışında şu beklentiler dile getirilmektedir:

"İmam hatip Liseleri eğitim öğretim çalışmalarında din görevlisi adaylarını;

(i) Anayasa nizamına bağlı, Türk Milli eğitiminin amaçlarını benimsemiş ve bunları uygulamaya hazır,

(ii) Milli ahlakın icaplarını samimiyetle yaşayıp yerine getiren ve milli bünyemize zararlı akımlar karşısında uyanık,

(iii) Dinin ve ahlakın gereklerine inanarak yaşayıp yerine getiren birer aydın,

(iv)İlmi görüş ve anlayış kazanmış, bilgilerini mesleki alanda kullanma yollarını öğrenmiş,

(v) Çalışkan, mesleğine bağlı, yurdun her yerinde seve seve hizmete hazır,

(vi)Toplum kalkınmasında çevresine kültürel, ekonomik ve sosyal yönden katkıda bulunan,

(vii) Yaşayışı ve çevresine tesiri bakımından örnek tutulmaya layık,

(viii) Programla müfredatı tespit edilen bilgi, maharet ve kültürü kazanmış,

(ix)İnsanlığı, insanları seven ve anlayan, davranışlarında her şeyden önce eğitici olduğu şuuruna sahip, bedence ve karakterce sağlam, güvenilir birer meslek adamı olarak yetiştirmekte görevlidir (MEGSB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü İmam Hatip Liseleri Öğretim Programları, 1985, s. 11-12).

Yukarıda saydığımız imam hatip liselerinin özel amaçları, doğal olarak detaya inmekte ve bu okullarda yetişecek olan öğrencilerin *bilgi ve beceriler*

elde etmeleri yanında ahlak ve değerler bağlamında da hangi kazanımlara sahip olmaları gerektiği dile getirilmektedir.

Özet olarak belirttiğimiz bu hususlar ışığında *devletin İmam Hatip Liselerinde yetiştirmek istediği* insan modelini şu şekilde belirtebiliriz:

" Din hizmetlerinin çeşitli kademelerinde görev üstlenebilecek, olgun, kültürlü, dinin ve ahlakın gereklerini inanarak yerine getiren, mesleğine bağlı, yurdun her yerinde göreve hazır, toplumun kültürel, sosyal ve ekonomik yönden kalkınmasına katkıda bulunan, insanları seven ve anlayan, güvenilir, beden ve karakterce sağlam bir eğitici olmakla beraber, yüksek öğrenim görmeye hazır bir insan yetiştirmektir".

Ortaya çıkan bu tarife göre, eğer meseleye ideolojik bakılmayıp, iyi niyetle bilimsel bakış açısıyla yaklaşıldığında, kanunlara dayanarak hukuki çerçevede istek ve ihtiyaç odaklı hareket edildiğinde, gayet memnuniyet verici sonuçların ortaya çıkabileceği söylenebilir. Ancak İmam Hatip Liselerinin, tarihi akış içerisinde zihniyet odaklı büyük sıkıntılarla karşı karşıya kaldığı bilinmektedir.

Aynı hukuki kaynaklara dayanarak, belli bir zihniyet bu okulların işlevsiz hale gelmesi için her yola başvururken, bir başka zihniyet bu okulların memleketin eğitim hayatında yer alması için büyük gayret göstermiştir. Dolayısıyla burada temel yanlış vatandaşın istek ve ihtiyacını dikkate alıp almama meselesidir. Oysaki sadece İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin *"Ana-babalar, çocuklarına verilecek eğitimi seçmede öncelikli hak sahibidir* (Madde 26/3)", hükmü dikkate alınmış olsa, halkın teveccüh ettiği bu okullar ve dini içerikli derslerin okutulması üzerine sert tepki ve karşı duruşlar meydana gelmezdi.

2. Halkın ve İmam Hatip Camiasının Bu Okullarda Yetişmesini İstediği İnsan Modeli

Hiç şüphesiz başlangıçta halk, dibe vurmuşluğun bir ifadesi olarak, cenaze defni, ezan okuma, namaz kıldırma, Cuma ve bayram hutbeleri îrâd etme gibi dini pratikleri yerine getirecek görevliye ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla açılması istenen okullardan yetişmesi istenen insan modeli bahsi geçen görevleri yerine getirecek insan tipidir. Bu konuyu Hamdullah Suphi Tanrıöver CHP Yedinci Kurultayı'nda gündeme getirerek; *"... Bu gün kırk bin köyümüz vardır, her köyde bir mescit tasavvur ediyorum, kırk bin mescit eder, kasabaları, büyük şehirleri gözümün önüne getiriyorum, en aşağı on bine yakın cami*

vardır. Bunların hepsinin mecmuu elli bin eder. Arkadaşlar en sade şekline irca ediniz, bu camilerde, bu mescitlerde vazife görecek imamlara, hatiplere ihtiyacımız vardır... Bu konuyu TBMM'de gündeme getirdiğimde, meclis hademeleri yanıma geldi ve gözleri yaşlı bir şekilde 'Vallahi, Billahi altı köyümüzde bir imam kaldı. Ölülere nöbet bekletiyoruz. İmamlar ondan kalkıp bir köye geliyor ve boyuna köy değiştiriyor. Eğer, bize imam hatip vermezseniz ölülerimizi köpek leşi gibi toprağa gömeceğiz.' dediklerini aktarmaktadır (Ayhan, 1999, s. 149-150).

Daha sonra Başbakan olarak grup toplantısında konuşan Hasan Saka Milli eğitim Bakanına hitaben " *Tahsin Banguoğlu milletin istediğini yapacaksın! Mekteplerde din derslerini kabul edeceksin! İmam Hatip ve İlahiyat medreselerini açacaksın! Oralarda harıl harıl Kur'an, Hadis, Fıkıh derslerini okutacaksın! Milletin iradesini yerine getireceksin! Evet Muhterem Tahsin Banguoğlu, bütün bunları istesen de istemesen de yapacaksın!...*" (Ayhan, 1999, s. 115) diyerek halkın *Kur'an, Hadis ve Fıkıh gibi dini bilimleri* okuyan imam hatip mezunları istediğini dile getirmektedir.

Tabii halkın beklentisi sadece birtakım dini pratikleri yerine getirmede kendilerine hizmet edecek insan tipiyle sınırlı kalmamaktadır. Bu istek, aslında halkın uygulamalar karşısında düştüğü olumsuz durumu dile getiren feryadı şeklinde tezahür ediyor. Bu feryadı başka bir şekilde ifade edecek olursak halk imam hatiplerden; " milletimizin, din ve manevi alanda içine düşürülmüş bulunduğu sefaletten ve perişanlıktan kurtulmasına yardımcı ve destek olacak" bir insan modeli yetişmesini istemektedir (Öcal, 1994, s. 53). Bu istek, dini alanda toplumda meydana gelen tahribatı tamir etme, bilginin gücüyle dini hayatı yeniden inşa etme hedefine işaret etmektedir.

Halkın imam hatip liselerinde yetişmesini arzu etiği insan modelini özet olarak şu şekilde ifade edebiliriz.

"Halkın ihtiyacı olan bazı dini görevleri yerine getirmekle beraber, halkla bütünleşerek dini hayatın canlanmasına ve yeni yetişen nesillere aktarılmasına öncülük edecek, aynı zamanda daha ileri seviyede bilgi ve birikim elde ederek dini yaşayışın hayatın her alanında yaşanabileceğini gösterecek insanlar yetiştirmektir."

İmam Hatip okullarının açılmasıyla halk bu isteklerini karşılayabileceği bir kapıyı aralama fırsatı yakalamıştır ve olanca gücüyle destek vermiştir. Bu müthiş teveccüh, Hz. Peygamber'den günümüze kadar zengin bir tarihi tecrübeyle taşınan düşünce ve değerler zemininin milletimizdeki varlığı ve tezahürü anlamına gelmektedir. Sıkıştırılan suyun tazyikle fışkırması gibi, bu okullar milletimizin inanç ve değerler damarından fışkırarak hayat bulmuştur.

Halkın bu temiz ve masum istekleriyle ve eylemleriyle beraber, imam hatip camiasının entelektüellerinin de bu doğrultuda birtakım beklentileri vardır. Bu okulların doğması ve yaşaması için bilgisiyle, emeğiyle, gözyaşıyla, uğraş veren insanların nasıl bir insan yetiştirmek istediklerini yine onların yazdıklarından ve söylediklerinden anlamamız mümkündür.

Burada imam hatip camiasında sembol bir isim olan Mahmut Celalettin Ökten'den/Celal Hoca'dan (1882-1961), onun düşünce yapısından, dini ve hayatı algılayışından bahsetmek yerinde olacaktır. Görüşlerinden bazı kesitler şöyledir:

"Kur'an'ın en fazla üzerinde durduğu insan ilmi olan ahlâk, şarkta maddi yaşayışa müteallik birkaç klasik kaidenin dar çerçevesine kapatılmış, insanlık ideali yok edilmiştir. Bu cemaatin belden yukarı ahlakı yoktur. Ahlak ahlak-i Muhammedî'dir. Yapılacak iş bu ahlakın esaslarını meydana çıkardıktan sonra, Batılıların yaptığı gibi aile, millet ve insanlık içindeki tatbikatını ortaya koymaktan ibarettir" (Yorulmaz, 2011, s. 131-132).

"Her Müslüman içerisinde yaşadığımız çağın meselelerini müdrik bulunması ve çare araması zaruridir... Din alimlerine büyük vazifeler düşüyor. Bu asırda onun yükü dağlar kadar ağırdır. Zira dünün cihat şartları ile bugünün savaş sistemleri hayli değişmiştir. Fikirlerin mücadelesi serisi demek olan felsefi doktrinlerin boğulduğu girdaplarda her zaman imdada koşacak olan yegâne kurtarıcının din olduğunu, asrın ifadesi olan tatbikî mantık kaideleri ile ispat etmek lâzımdır" (Yorulmaz, 2011, s. 135).

Nurettin Topçu'ya göre özetle Celal Hoca; *"Eğer bütün maddî imkân şartları kendisine verilmiş olsaydı, hayatının son yıllarında dahi İslam dinini medeniyet âleminde yirminci asır cemiyetini yaşatabilecek bir seviyeye yükseltici inkılabı yapmaya muktedir bir mütefekkirdir".*

Yukarıda bahsedildiği şekilde bir fikir dünyasına sahip olan Celal Hoca, imam hatiplerde yetiştirmek istediği insan modelini kısaca şu ifadeyle açıklıyor:

" Asrın ilimleriyle mücehhez, şark ve garbı bilen, tavizsiz fakat müsamahakâr din âlimi yetiştirmek istiyorum... Bu okullarda okuyanların felsefe, sosyoloji, psikoloji, fizik, kimya ve matematiğin yanında tabii ki dini ilimlerde de iyi yetişmeleri gerekir."

Celal Hoca'nın kurguladığı bu insan modeline karşı çıkanların bulunduğunu yine onun ifadelerinden anlıyoruz. Burada iki farklı kesimden söz

ediliyor ki; Celal Hoca'nın tanımlamasına göre birisi "zındıklar" diğeri ise "armut kafalılar"dır. Birinci kategoridekiler, dini ilimlerin okutulmasına karşı çıkan o günün bürokratları, ikincisi ise sosyal ve fen bilimlerin okutulmasını anlamsız bulan yine o günün mollalarıdır (Yorulmaz, 2011, s. 151).

Celal Hoca gibi günümüzde imam hatip camiasında sembol haline gelmiş diğer bir kişi ise aramızda bulunan Hayrettin Karaman Hocamızdır. İmam Hatip camiasının, bu okullarda yetişmesini arzu ettiği insan modelini anlayabilmek için Hayrettin Karaman Hocamızın beklentisine göz atmamız faydalı olacaktır:

"Ensar (Vakfı), İmam Hatip mekteplerini ve bunların mezunlarını eleman olarak kullanmak suretiyle ülkedeki İslâmî hizmeti planlamalı, programlamalı ve bu elemanları kullanarak, belli bir zamanda, en uygun zamanda ve en uygun işi yaparak, faaliyetlerini ortaya koymalı; belki merhaleler sonunda bu en mukaddes emelimize, Allah'ın bize namaz gibi, oruç gibi farz kıldığı, bunun için var olduğumuz en kıymetli, en mübrem hedefe ulaşmalıdır. Bu milletin ferdiyle, toplumuyla, İslamileşmesi için eğitim yoluyla hizmet vermelidir." (Karaman, 2011, s. 11).

"Biz diyoruz ki, bu iş için (Türkiye'de insanımızı İslamlaştırmak için) bu gün şu şartlarda en uygun camia İmam-hatip camiasıdır, bu nesildir. Bunun kaynakları da kurumuş değil, yani İmam-Hatip mektepleri var ve onlardan mezun olanlar var. Bunlar var ama bu camia, bu millet için çağa sunabileceği bir Müslüman fert, bir Müslüman toplum modelini ortaya koyabilmiş değil." (Karaman, 2011, s. 12).

Gerek yukarıda yapılan alıntılara bakarak gerekse başka kaynaklardaki düşüncelerini dikkate alarak (Öcal, 2008, s. 590-604) Hayrettin Karaman Hocamıza göre, imam hatiplerde yetişmesi istenen insan modelini şöyle özetlemek mümkündür:

"Dini ve dünyayı anlayan, yaşayan, aksiyon sahibi, öncelikle Türkiye'nin, Türkiye insanının İslamileşmesi/İslamlaşması hedefine kilitlenmiş, bu manada örneklik teşkil edecek fert ve toplum meydana getirebilen model bir neslin yetişmesidir".

3. İslam Eğitiminin Hedefi Açısından Bu Okullarda Yetiştirilmesi Gereken İnsan Modeli

İslam eğitimi hedefi açısından İmam hatiplerde yetiştirilmesi gereken insan modelinin ne olduğunu irdeleyebilmek için, İslam eğitiminin hedefini anlamak gerekmektedir. Dünya İslam Eğitimi I. Konferansı, İslami eğitimin hedefini şu şekilde tanımlıyor:

"Eğitim kişinin ruh, zekâ ve duyularının terbiye edilmesiyle birlikte bütün bir şahsiyetinin dengeli olarak büyüyüp gelişmesini hedef almalıdır. Binaenaleyh eğitimin tüm yönlerden, ruhi, aklî, fizikî, ilmî ve dilbilimsel alanlarda kişisel ya da kolektif olarak insanın gelişip büyümesinde gerekli olan her türlü gıdayı vermesi gerekmektedir. Zikredilen bütün sahalarda insanı en iyiye, en mükemmele doğru sevk etmelidir. İslam eğitiminin nihai hedefi; ferdin toplumsal ve geniş anlamıyla insanlık seviyesinde Allah'a tam olarak itaat etmesinin gerçekleştirilmesi olayının altında saklı bulunmaktadır" (Eşref, 1991, s. 13).

Muhammed Abdullah Dirâz (1894-1958) ise, İslam eğitiminin hedefini biraz daha açarak şöyle ifade etmektedir:

"Mükemmel insani terbiye, insanın bütün meleke ve eğilimlerini içermektedir. Bedenin geliştirilmesi ve sağlığın korunması, bedeni terbiyedir; dilin güçlendirilmesi ve anlatımın iyileştirilmesi edebi terbiyedir; insan aklının eğitilerek fikirlerinin ve hükümlerinin sağlamlaştırılması akli bir terbiyedir; insanın doğru ve faydalı bilgilerle beslenmesi ilmi terbiyedir; insana hayatı kazanma yollarının öğretilmesi, mesleki terbiyedir; şuuru kâinatın güzellikleri karşısında uyandırmak ve kişiye bu güzellikleri ifade etmede yardımcı olmak sanat terbiyesidir; insana içinde yaşadığı toplumun haklarını, orada gerekli kanun ve mevzuatı öğretmek, içtimai ve vatanı terbiyedir; onun ufkunu evrensel kardeşlik bilinciyle geliştirmek, insani terbiyedir; fiillilerini devamlı olarak doğruya yönlendirmek, buna bağlı olarak güzel, ahlaki alışkanlıklar ve köklü güzel huylar oluşturmak, ahlaki terbiyedir; ruh ile bir hamle yapıp, en yüce ufuklara yükselmek, dini terbiyedir" (Draz, 1997, s. 114).

İslam eğitimi, İslam dininin inanç ilkeleri etrafında şekillenir. İnsan, kâinat ve Allah kavramları beraberce düşünülür, bunlar arasındaki bağı, işleyişi, anlama, kavrama ve sezme faaliyeti olarak devam eder. Bu eğitimin en belirgin karakteri, çıkış noktasında Allah'ı hesaba katarak işe koyulmasıdır. Yapılan iş ve gerçekleştirilen bilimsel faaliyet hikmeti aramaktan ve peşinde koşmaktan başka bir şey değildir. Sözgelimi maddeye yerleştirilen bir kanunu / ayeti anlamak, kavramak ve keşfetmek, Kur'an'dan bir ayeti anlama, kavrama ve özümsemeyle eş tutulur. Çünkü kâinatta hiçbir şey Allah'tan, Allah'ın koyduğu kurallardan bağımsız düşünülmez. Etrafımızda olup biten fiziksel, kimyasal, biyolojik, sosyal, psikolojik, kültürel vb. bütün olaylar "insan, kâinat ve Allah" kavramları çerçevesinde değerlendirilir. Bir yaratan vardır, bir de yaratılanlar, yaratan ile yaratılanlar arasında bir ilişki biçimi vardır, yine yaratılanların her birinin kendi içinde ve birbirileri arasında bir ilişki tarzı vardır. Eğitimin görevi bütün bu olup bitenlerden insanı haberdar

etme, bu işleyişi ferdin anlamasını, kavramasını sağlayarak bilinç kalitesini yükseltmektir. Bu bilinç kalitesinin yükselmesi ise beraberinde Allah'a karşı yakınlaşma meydana getirmekten başka bir şey değildir. Bu yakınlaşma İslam literatüründe " Marifetullah" olarak isimlendirilmektedir. Bu bakış açısına göre de eğitimi dini olan ve olmayan diye ikiye ayırmak anlamsız hale gelmektedir.

Yaptığımız bu değerlendirmelerden sonra somut olarak İslam eğitiminin hedefini şu şekilde açıklama denemesi yapabiliriz:

"İslam eğitimi; kendini keşfedip ve potansiyeline işlerlik kazandırarak, kâinattaki bütün canlı ve cansız varlıklara karşı olumlu duygu düşünce ve davranış geliştiren, Allah'ın emir ve yasaklarına uyan, bunları yaparken de Allah'a karşı sevgi, saygı ve bağlılık şuuru içinde olan bir insan modeli yetiştirmek ister".

İslam eğitiminin yetiştirmek istediği insan modeliyle ilgili yapmış olduğumuz bu tarifi ikiye ayırarak tahlil edersek şu sonuca ulaşabiliriz. Birincisi *"kendini keşfedip ve potansiyeline işlerlik kazandırarak, kâinattaki bütün canlı ve cansız varlıklara karşı olumlu duygu, düşünce ve davranış geliştiren"* insan yetiştirmektir. Bu Müslüman olan olmayan herkesin sahip çıkması gereken bir uğraştır. Bütün insanlık bu proje etrafında birleşebilir. Tarifin İkinci kısım olan; *"Allah'ın emir ve yasaklarına uyan, bunları yaparken de Allah'a karşı sevgi, saygı ve bağlılık şuuru içinde olan bir insan"* yetiştirmek ise, İslam dinindeki Allah inancına sahip herkesin birinci kısma ek olarak arzulaması gereken şeydir.

Öyleyse imam hatip liselerinin yetiştirmek istediği insan modelini bütün dünyaya, *"kendini keşfedip ve potansiyeline işlerlik kazandırarak, kâinattaki bütün canlı ve cansız varlıklara karşı olumlu duygu, düşünce ve davranış geliştiren"* bir insan yetiştirmek olarak deklere edebiliriz. Ardından bir çağrı yaparak, imam hatipleri bu hedefe taşıyacak bütün görüş, fikir, eleştiri, yardım ve desteğe açık olunduğu söylenebilir. Herkesin ortak arzusu olması icap eden bu hedefi gerçekleştirmekle beraber, hiç kimsenin Müslümanların özeli olan *"Allah'ın emir ve yasaklarına uyan, bunları yaparken de Allah'a karşı sevgi, saygı ve bağlılık şuuru içinde olan bir insan"* yetiştirme arzu ve gayretine engel olma, bunu polemik konusu yapma ve düşmanca hareket etme hakkı olmadığı yüksek sesle dile getirilebilir.

Gerekli siyasi, demokratik ve hukuki zemin hazırlandıktan sonra, belirtilen bu hedefin nasıl gerçekleştirileceği ise, tamamen teknik bir konudur. Eğitim ve ilahiyat alanında uzman kişilerin, işin teorik çerçevesi yanında

pratiği ve sosyal hayatı da dikkate alarak çok yönlü yapacakları çalışmalar neticesinde, bu hedefe ulaşmanın yol haritası ortaya çıkacaktır.

Kaynaklar

Ayhan, H. (1999). *Türkiye'de din eğitimi.* İstanbul: DEM Yayınları.

Draz, M. A. (1997). Ahlak ile eğitimin alakası (çev. H. E. Set). *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (2),* 114.

Eşref, S. A. (1991). *İslam eğitiminde yeni ufuklar* (çev. O. Tunç). (1. Baskı) İstanbul: Fikir Yayınları

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi/ Universal Declaration of Human Rights/Declaration Üniverselle des Droits de l'Homme. Erişim: 20 Kasım 2013, http://www.ihd.org.tr/index.php/san-haklarylgeleri-mainmenu-96/156-insan-haklari-evrensel-beyannames.html.

Karaman, H. (2011). *İmam-hatiplilik şuuru.* İstanbul: Ensar Neşriyat.

MEB Tebliğler Dergisi (22 Mayıs 1972). 1699, 175.

MEGSB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü (1985). *İmam hatip liseleri öğretim programları.* Ankara.

Öcal, M. (1994). *İmam hatip liseleri ve ilköğretim okulları.* İstanbul: Ensar Neşriyat.

Öcal, M. (2001). *Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de din eğitimi.* İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları.

Öcal, M. (2008). *Tanıkların dilinden cumhuriyet dönemi din eğitimi ve dini hayat.* (c. 2) İstanbul: Ensar Neşriyat.

Resmi Gazete, Tarih 1983, sayı 18081.

TBMM Tutanak Dergisi, c. Xıv, s. 106.

Ünsür, A. (2005). *İmam hatip liseleri kuruluşundan günümüze.* İstanbul: Ensar Neşriyat.

Yorulmaz, H. (2011). *Bir neslin öncüsü Celal Hoca.* İstanbul: Hat Yayınevi

Resmi Ceride, Tarih: 6.3.1340, Sayı 63.

Cumhuriyet Gazetesi, 3 Ocak 1951.